

Anmeldelser og oversigter

Marie Cilius: I skærsilden.

228 sider. Egen fremstilling.

Københavnere fortæller. Erindringer fra det gamle København.

Redigeret af Poul Strømstad. 159 sider. Illustreret. Med registre. Københavns Magistrats 3. afdeling. 1972.

Kvindernes bog. Ved Jytte Rex.

287 sider. Illustreret. Forlaget Rhodos. 1972.

Anmeldelser er mange ting og bl. a. et spørgsmål om form. Jeg kunne have valgt at finde ud af, hvad disse tre erindringsbøger kunne fortælle forskellige slags etnologer. Dette kunne jeg så igen have sat i relation til, hvad disse bøger ville sige til ikke-etnologer. Resultatet heraf ville vel være blevet, at etnologer piller det ud af erindringsbøgernes »virkelighed«, som de kan bruge i deres (museale) »virkelighed« – og, at de, ved at gøre det, bryder den helhed, hvori forfatteren har fortalt sin historie. Hvad de så gør af stumperne bagfter er en anden sag.

Jeg kunne også have vurderet, hvorvidt de, der har skrevet erindringerne, var fulde af mere eller mindre bevidst løgn.

Endvidere kunne jeg have ridset op, hvad der findes af trykte erindringer, fortalt af »almindelige« mennesker. Og det er for få. Det er afgørende vigtigt at flere kommer frem. Ikke så meget for etnologernes skyld, som fordi det skrevne samfundsbillede har en fatal slagside til fordel for overklassen.

Men alt dette ville – når alt kommer til alt – have været mere eller mindre fagligt motiveret pynt, der ville dække det væsentlige: At der her findes tre bøger, vidt forskellige, men de er ikke til at komme udenom for tænkende og følende mennesker, ej heller etnologer. Hver for sig trækker de samfundsbillede og tilværelsesbillede frem, der i bund og grund er anderledes end dem, man plejer at se på tryk. Marie

Cilius' »I Skærsilden« har karakter af anklageskrift; Jytte Rex' »Kvindernes bog« er en strøm af poetisk fortælling i ord og billeder, fortalt af kvinder på deres egne vilkår. »Københavnere fortæller« angriber vel næppe det vedtagne, men nuancerer samfundsbilledet gør den, og også det er vigtigt.

Istedetfor en bedømmende og karaktergivende anmeldelse, har jeg valgt tre stykker fra disse tre bøger. Den form gir nok det mest rimelige indtryk af, hvor vigtige disse bøger er samtidig med, at læseren selvfølgelig vil have for øje, at ingen af disse citater giver hele den pågældende bog.

Fra Marie Cilius »I Skærsilden«: Når det var – lige nu – jeg havde hjælp behov, var det også en ringe trøst, at politiet lovede mig, at jeg nok skulle få mine penge – hvornår blev det? – Så var der ikke længere nogen vej udenom, jeg var tvunget til at søge hjælp på socialkontoret. Jeg havde holdt igen og igen. Tanken om det gjorde mig endnu mere syg. Det var meget, meget ringeagtende indenfor min familie at ty til sådan noget. At leve af kommunehjælp – lh, du milde himmel, det var da ikke normale mennesker, der foretrak denne vej. Og det var i det hele taget den almene forståelse blandt alle folk. Hvad der så kan være årsagen? Men på et socialkontor burde man vel have en bedreviden og forståelse? Det var langt fra tilfældet, det havde et meget, meget dårligt ry på sig. Og det kan vel kun være kontorets egen skyld. Og selv om dette kontorphonale ikke regnede de fleste af disse folk, der søgte hjælp for det skidt de trådte på, så skal guderne vide, hvad jeg med tiden kom til at regne den stab for. I mange tilfælde er de uskyldige – jeg ved det udmærket – og dog? Hvilken sårende bemærkning var de ikke i stand til at spytte lige i øjne og hovede på deres medmennesker. Var det fordi, de ikke var oplyste nok til at kende begrebet – medmennesker – eller er det, fordi de ligefrem er skolet og opdrættet til

at være alt andet end mennesker. Og folk går på akkord med sociale myndigheder, og er dermed medskyldige i alle de grove sociale uretfærdigheder mod deres medmennesker. Folks naivitet og uvidenhed udnyttes og misbruges til at systematisere de vidende (lægen) om realiteterne, på denne måde opstår der et vrængbillede for de naive, der automatisk tror de selv er de kloge, og dem (mig) som skal skoles til en bedre forståelse eller normalitet – bliver kanøflet og vrænget på næsen ad – hun er en afviger fra det normale – et nervevrag – alle må bistå og hjælpe til at bringe hende på ret køl, som det så smukt hedder. Og vil hun ikke med det gode, – så – ja, så er det umennesket kommer ind i billedet. Dødssyge metoder – fejhed – blind lydighed – angst for at tage et ansvar. At tage parti for offeret. – Tænk og tro som os – eller vi skal behandle dig! – Og så forlyder det, at læge og sociale institutioner, her under socialkontorer, ikke arbejder sammen, det er måske også sandt, for netop disse ord »arbejde sammen«, det er så vidt mig bekendt også et ukendt begreb på et socialkontor. DER GIVES ORDRER – ALLE RET – en ordre er en ordre – hvor grusom og hård den end lyder, skal den adlydes! – Magten over alle magter har talt.

Hvordan er det så at møde op på et socialkontor og bede om hjælp? Venlighed er som før sagt udelukket. Men der spørges og spørges og spørges i det uendelige og hver gang. Skema efter skema skal afhentes og afleveres.

Fra »Københavnere fortæller«: Nu arbejdede jeg i godt to måneder sammen med Brormand og flere andre svende. Det var egetræsmøbler jeg lavede, men Brormand lavede fine mahognimøbler til en konsul i Oslo. Samme folk, der også købte Brormands svendestykke. Mester Madsen var et af disse begærlige mennesker, der ikke kunne få arbejdet billigt nok. Møblementerne blev udført efter arkitekttegninger. Den svend, der var bestemt til at udføre et særligt møblement, fik af mester udleveret tegningerne samt den pris, som mester ville give for dette arbejde. Af lauget og fagforeningen var nedsat et prisudvalg. Dette udvalg udregnede prisen, en svend skulle have for at udføre arbejdet efter tegningen. Prisen blev stemplet på tegningen. Når en svend syntes at mesterens pris var for lav, henvendte han sig i fagforeningen med teg-

ningen. Ofte hændte det, at en tegning blev brugt to gange med en tids mellemrum. Svenden, der atter havde fået en sådan brugt tegning med nedsat arbejdspris, gik igen til udvalget, som straks kunne se, at dette arbejde var en genganger. Svenden fik igen den rette pris, han skulle have for dette arbejde. Det var mester, der havde raderet den først stemplede pris ud til egen fordel. Mester rasede, når svenden kom med den rigtige pris. »Hvad fanden rønder De også i fagforeningen for, når jeg har givet Dem den pris, jeg vil give for arbejdet«, snørrede mester og kløede sig i sit skaldede hoved. Der var ingen vej udenom prisudvalget, mester måtte gå til biddet og betale, hvis arbejdet skulle udføres på hans værksted. Her ser vi fagforeningens betydning for fagets udøvere, når der er sammenhold blandt svendene. Det var det sammenhold, vi manglede, da jeg arbejdede i Gudhjem i 1911. Svendene var bange og afhængige af mestrene i sådan en lille flække af en by.

Fra Jytte Rex: »Kvindernes bog«; afsnittet har overskriften »Lea«: Jeg kunne godt lide kvinderne, og de havde ligesom sådan syngende melodiske stemmer. Der var også altid rent i deres køkkener, og de var selv så fine. Og så det, at de var så blide. De kunne godt have en stor, stærk mand, men selv var de så blide. Det kunne jeg godt lide. Der var noget fint over dem. Og de var bløde og runde.

Nogle gange, når jeg satte mig på en stol, så kom min lillesøster og satte sig overskrævs på skødet af mig, og så lagde hun sådan hovedet ind til min hals, og så sad vi og busede, sagde vi. Jeg sad og rokkede lidt frem og tilbage på stolen og nynnede for hende. Det kunne vi godt lide.

Far lærte os at lytte efter trækfuglene om efteråret. Det er noget af det skønneste jeg ved at høre trækfuglene. Jeg tror, vi boede på en egn, hvor der var mange trækfugle, fordi det var ofte flere flokke på en gang. Skråt ind over. Det var så smukt at høre dem. Og så gik vi bagefter ind i stuen. Det var grågæs og vildsvaner.

Jeg mængede mig med far, hvor jeg kunne komme til det. Ja, tøsen kan komme med ud at slå græs. Jeg tror godt, han kunne lide at have nogen om sig.

I en periode kan jeg huske, at min mor græd om natten. Jeg kunne ikke begribe hvorfor. Nu stod alle dørene åbne hele stue-

huset rundt. Og mor og far sov ind mod gården, for så kunne de høre dyrene om natten. Jeg kunne høre min mor græde, når de troede, at vi sov. Og jeg listede mig op og kravlede på mine bare knæ helt ind for enden af deres seng og lagde mig der og lyttede. Men jeg blev aldrig klar over, hvad det var, der var galt. Og mor græd også, når der var nabokoner på besøg. Men så kom de med alle de her lagkager, 12 kom der, og stegte høns. Det var fordi min lillebror var født.

Min mor sang også meget: På blomsterklædt bakke/ red Hjalmer så tavs/ thi afskedens time var nær/ han skulle bortdrage til fremmede land/ og kæmpe mod fjendernes hær/ hans hjerte det banked/ mens vestvinden lufted/ han sukked, skønt blomsterne yndelig dufted/ han ventede på Hulda, hans glæde og lyst/ hans elskede pige og eneste trøst. Sådan sang hun, for hendes mor havde engang haft noget at gøre med en irer. Hun sang også: Jeg var sigøjner/ med stammen jeg kom – hertil fra det fremmede land . . . Men den kan jeg ikke huske. Og mens hun sang, så rækker hun jo ud efter stoppenålen eller står og rører i grødgryden.

Eske K. Mathiesen.

Synspunkter på folkevisen. En antologi ved Jørgen Bang. Munksgaard, Kbh. 1972. 391 s. 57,50 kr.

Nye bidrag til den danske viseforskning vil altid være velkomne, selv om litteraturen herom er særdeles omfangsrig, hvilket ikke mindst bibliografien til »Synspunkter på folkevisen« med dens 162 numre vidner om. Her drejer det sig dog mindre om et direkte forskningsbidrag, men snarere om en slags statusopgørelse udformet som en antologi, der belyser folkeviseforskningens historie og problemkredse, folkevisen opfattet i denne betegnelses indsnævrende betydning af middelalderballade.

Bogen er inddelt i tre afsnit: textantologi, efterskrift og bibliografi. Denne er, hvilket Jørgen Bang også gør opmærksom på, ikke udtømmende og når således ikke Erik Dals – i »Nordisk folkeviseforskning siden 1800« – i omfang. Alligevel forekommer den repræsentativ, selv om fx. både Karl Clausens storartede »Dansk Folkesang gennem

150 år« (1958) og Erik Dals antologi »Danske Viser« (1962), der indeholder en velskrevet indledning om de forskellige visetyper, mangler.

Også i selve antologien savnes forskellige bidragydere, ligesom det må beklages, at mange af teksterne, især de ældre, er beskåret lidt hårdhændet på bekostning af de nyere og nyeste, der dog er langt lettere tilgængelige. At indledningerne til en række af de betydeligste viseudgaver er medtaget i uddrag både her og i efterskriften er naturligtvis uomgængeligt. Alligevel leder man forgæves efter Rasmus Nyerups fortale til »Udvalg af Danske Viser fra Midten af det 16de Aarhundrede til henimod Midten af det 18de« (1821) eller uddrag af den separat udgivne »Strøtanker om Samling af nogle danske Viser« (1820) – hvoraf fortalen er et ekstrakt – der indeholder nogle ovenud læseværdige overvejelser over viseterminologi og -kronologi med udblik til anden folkelig visesang, bl. a. skillingsvisen, som Bang flere steder nævner uden at bestemme denne visetype nærmere.

I afsnittet »Teorier om alder og oprindelse« savnes C. Rosenbergs interessante afvisning i »Nordboernes Aandsliv fra Oldtiden til vore Dage« II (1880) af teorierne om en evt. sammenhæng mellem tysk og dansk visedigtning til fordel for en keltisk-fransk påvirkning. Ganske vist nævnes dette værk i efterskriften, men Rosenberg findes ikke anført i registret og her er en væsentlig anke ved bogen: en lang række navne, der er medtaget i efterskriften, mangler i registret, hvilket i høj grad forringer dets værdi.

Udmærket er inddragelsen af udenlandske »synspunkter«, mindre det korte uddrag af Wilhelm Grimms »Aldtänishe Heldenlieder« (1811), end bidragene af Sophus Bugge og Sverker EK. Med glæde noterer man sig, at såvel N. M. Petersen som Johs. Brøndum-Nielsen er repræsenteret, sidstnævnte med en længere, overordentlig betydningsfuld undersøgelse af folkevisesproget. Velvalgt er også Svend Grundtvigs forord til de historiske folkeviser i »Danmarks gamle Folkeviser« III – Grundtvig hører til de hyppigst citerede forskere i bogen – selv om aftrykket af dette binds indholdsfortegnelse synes overflødig og velnok kunne være erstattet af en henvisning. Men stort set er Bangs textudvalg dækkende og det er åbenlyst, at han har

været et kæmpemæssigt materiale Igen-nem, som han har et førstehånds kendskab til.

Yderligere har han indarbejdet en række forskningsbidrag i sin efterskrift, der følger selve textantologiens komposition. Efterskriften indeholder en godt disponeret oversigt over den danske forskningstradition og -problematik, der tilgodeser mange forskellige opfattelser, snarere i en fremlæggende og kommenterende form, hvor »gamle forestillinger omstruktureres og ikke-besvarede spørgsmål fremhæves mere end løses«, end diskuterende eller endda polemiserende. Dette gælder bl. a. Bangs placering af Anders Sørensen Vedel inden for viseforskningen, selv om det retfærdigvis må bemærkes, at lanceringen af den lange Marsk Stig-vise (DgF 145 A) som »et tilløb til et renæssanceepos på dansk« langtfra er ny, men allerede i 1896 diskuteredes af Julius Paludan, der iøvrigt, ligesom en række nyere litteraturhistorikere, vurderes lovligt overfladisk.

Sammø svaghed præger Bangs diskussion af produktions- og receptionsteoriene, hvor han med stort udbytte kunne have inddraget forskere som Hans Naumann, Henri Davenson og ikke mindst den engelske folklorist A. H. Krappø. Bang afviser produktionsteorien som et resultat af romantikkens idealistiske udviklingslære, herhjemme repræsenteret af J. L. Heiberg (»Folke-Poesie er en Frembringelse af den poetiske Evne, fordeelt over hele Massen af Folket, endnu ikke individualiseret (...)«), men synes alligevel på den anden side at acceptere denne, men kun fordi han ser den beslægtet med »moderne sociologiske teorier om kunstproduktionen«; det havde været rart at vide mere herom.

Større oplysende værdi har derimod sam-mendraget af folkemindvidenskabens betydning for viseforskningen med udgangspunktet i teoretiske overvejelser af Laurits Bødker og Iørn Plø. I Bangs fremhøvelse af Thorkild Knudsens opfattelse af »at viser synges, fordi de er sande«, bliver hans bestræbelse på at give forskningen en ideologisk og sociologisk dimension tydelig. Denne ønsketænkning udelukker det fabulerende, rent episke element til fordel for en romantisk, marxistisk opfattelse af sangermiljøet som den eneste bestemmende faktor i tilegnelsen af viserne. Men den forbliver en teori, hvis manglende gyldighed

bliver åbenlys ved en gennemgang af de eksisterende sangerrepertoirer af fx. Selma Nielsen og Sidsel Jensdatter, hvor det nok vil være vanskeligt at få øje på overensstemmelsen mellem fx. Sidsel Jensdatters miljømæssige forudsætninger og hendes version af den historiske folkevise om Dronning Dagmars død (DgF 135 Cl).

Også Knudsens påstand – som Bang gør til sin egen – om »at det episke i bærrernes bevidsthed underordnes det ideologiske« er urigtig, når man med kendskab til den mundtlige tradition ved, i hvor høj grad det er fortællelæden og dermed selve »historien«, der har bevaret en vise fra undergang. Når Bang understreger, at skillingsviserne indeholder »en betydelig social indignation med brod mod overklassen«, er dette ikke blot en lagttagelse, der kun har begrænset gyldighed, men den vidner tillige om en manglende indsigt i skillingsvisegenren; han kunne med stort udbytte have læst i Pios fortræffelige specialeafhandling »Produktionen af danske skillingsviser mellem 1770 og 1821 og samtidens syn på genren« (udg. 1969), hvor det overbevisende godtgøres, at skillingsvisens funktion først og fremmest er af underholdende art. Hvad der blev udgivet, bestemte ikke enkelte socialt bevidste forbrugere, men producenter/bogtrykkere, der udfra et kommercielt synspunkt kun havde for øje at levere de bedst salgbare visetryk til det størst mulige publikum.

Jørgen Bang afslutter sin efterskrift med at fremlægge nogle ret svævende strukturalistiske analyser af Børge Hansen, der kræver flittigt opslag i fremmedordbogen uden at de i deres abstraktion besidder megen informationsværdi. Interessantere er Bangs egne »synspunkter« eller som han med forbehold udtrykker det »arbejdshypotesen«: at undersøge folkevisemotivernes ændring gennem tiderne og at forklare disse sociologisk, idet overleveringen af tekterne opfattes som »ideologiske udsagn hos en samfundsklasse«. Dette betyder, at viserne betragtes som spejlbilleder af deres nedskrivnings- og afsyngningstid. Atter her kan man konstatere en tilnærmelse til thorkild knudsenske tankebaner, men Bang er dog selv klar over faren ved at konstituere een bestemt tekst som et gyldigt sociologisk udsagn, da teksten netop bygger på en – ofte lang – tradition og derfor indeholder en række elementer og reminis-

censer, der vanskeligt kan skelnes fra hverandre.

Også for Bang er folkeviserne ikke blot udsagn, men også tolkning og indeholder således, selv om en eksistential udlægning, som den er foretaget af Villy Sørensen, afvises, en eksistential problematik. Her som andetsteds indtager han et forsigtigt, kritisk standpunkt, der – på nogle undtagelser nær – positivt præger ikke blot efterskriften, men hele antologien.

Sven H. Rossel.

BARNETS KULTURHISTORIE Göte Klingberg: Så levde barnen förr. Dokument om allvar och lek.

Natur och Kultur, Stockholm 1971.

155 sider. Kr. 65,-.

Inga Wintzell: Så var barnen klädda. Från kolt till täckjacka.

Natur och Kultur, Stockholm 1972.

164 sider. Kr. 65,-.

Begge indbundet og rigt illustreret.

Barnets kulturhistorie er et lidet udforsket og skildret emne, siges det i forlagets præsentation af Klingbergs bog. Inspireret af Svenska Barnboksintitutet startede Natur och Kultur derfor en serie bøger om emnet, hvoraf de to første nu foreligger. De er begge i det moderne, brede format, men er iøvrigt ret forskellige i deres opbygning.

Forfatteren til den første er litteraturforsker, pædagog og psykolog og har tidligere skrevet om ældre tiders børnelitteratur. Det foreliggende værk må karakteriseres som en citatmosaik, der bindes sammen af kortfattede kommentarer, men da forfatteren er meget velorienteret i svensk litteratur fra 1600årene til i dag, er det blevet en række meget velvalgte og oplysende citater om barnets verden fra boligforhold over mad eller mangel på samme, sygdom, børnearbejde, opdragelse i hjem og skole, religion og heksetro, leg og adspredelse (bl. a. et stort afsnit om børnelitteratur) og børns deltagelse i årsfesterne.

Blandt de nævnte afsnit dominerer beretningerne om skolevæsenet, hvor der synes at være en meget rig memoirelitteratur på svensk. Kildematerialets natur bevirker, at det oftest er de mere velbjergede klas-

ser, der kommer til orde, men Nordiska Museets fortjenstfulde serie: Svenskt liv och arbete retter dog kraftigt op på forholdet. Til hvert enkelt afsnit findes en fortrinlig oversigt over de benyttede kilder. Det skal bemærkes, at forf. udelukkende har holdt sig til trykte kilder.

Næste bind i serien har intendenten ved Nordiska Museets dragt- og tekstilafdeling som forfatter. Behandlingen og fremstillingen er etnologisk, og der gøres i det første afsnit rede for kildegrupperne: modepressen, fotografiet og familieportrættet, memoirerne, den pædagogiske og medicinske litteratur og den bevarede bestand af klæder. Bagest i bogen findes en righoldig litteraturliste også omfattende magasiner og tidsskrifter samt en fortegnelse over utrykte kilder og over personer, der gennem interviews og diskussioner har bidraget til fremstillingen.

Som hos Klingberg har også her materialet en skævhed, idet det påny er de mere velbjergede klasser, der er fyldigst repræsenteret, og hertil kommer et gennemgående træk for samfundet som helhed, at det først og fremmest er festdragterne, der er bevaret, mens hverdagspåkledningen først kan nogenlunde belyses, når man når langt op imod vor egen tid.

Fremstillingen bevæger sig fra det spæde barns dragt med en redegørelse for dåbsdragten over småbørnsdragterne, hvor påkledningen for de to køn var næsten ens, til en detaljeret gennemgang af klæderne for drenge og piger fra den skolepligtige alder. Midt imellem afsnittet om småbørn og om de større børn findes en længere redegørelse, der kaldes samfundet, barnet og klæderne, hvor dragtreformerne fra oplysningstiden og de senere sociale reformer bliver behandlet. Hele fremstillingen igennem ses barnedragten på baggrund af de sociale og politiske forhold, og det påvises, hvorledes de har sat deres præg på påkledningen.

Begge bøger giver materiale til en sammenligning med danske forhold, og Wintzell inddrager da også flere gange direkte dansk materiale i sin fremstilling. Bøgerne er således nyttig læsning for danske kulturhistorikere, men da de desuden er letværende skrevet og let læste, kan de roligt anbefales alle, der er interesseret i kulturhistorie.

Holger Rasmussen.

Mats Hellspong och Orvar Löfgren: Land och Stad. Svenska samhälls- typer och livsformer från medeltid till nutid.

Gleerup, Lund. 1972. 350 sider ill.
54.00 sv. kr. indb.

Den seneste – og heldigvis ikke sidste – af de svenske »Handböcker i Etnologi« er direkte skrevet til formålet og er ikke, som de tidligere, en samling af i øvrigt udmærkede artikler fra andre steder. Dette gør den til en helhed – delt i tre dele.

Især for den danske læser er de indledende kapitler om det svenske samfunds udvikling fra middelalderen og om det administrative system en vældig nyttig indledning. Når man har læst den, ved man hvor man er henne.

Anden del er en gennemgang af, hvordan de forskellige svenske samfundstyper fungerer og er organiserede. Det lyder måske kedeligt, men det er det ikke: man føres med gennem tid og rum (for Sverige er jo ret rummeligt sammenlignet med Danmark) og får i ord, billeder og i citater fra erindringslitteraturen et indblik i livsvilkårene blandt bønder i forskellige dele af landet, herremænd og brugspatroner, blandt fiskere og arbejdere, købmænd, vandre-arbejdere og søfolk.

Hovedvægten er i bogen lagt på beskrivelsen af 1800-tallets Sverige. En gang imellem føres en linie næsten op til vore dage – men desværre ret sjældent – jeg tror nemlig godt de to forfattere kunne.

En af de ting, man især hæfter sig ved – og glæder sig over – er den rige anvendelse af citater, ikke bare fra videnskabelige værker, men i højere grad fra memoirer og rejsebeskrivelser. Det giver et indtryk af at komme de mennesker, bogen fortæller om, nærmere ind på livet. Og så gør forfatterne det vovestykke også at benytte skønlitteraturen som illustration. Skønlitteratur behøver jo ikke at være digt – og den skønlitterære form indebærer muligheder for en samfundsbeskrivelse, som etnologen ikke har i sin faglitterære form – ligegyldigt hvor god den er.

Bogens tredje afsnit behandler social organisation – herunder også omgangsformer. Heri finder man beskrivelserne af bondesamfundets forskellige institutioner – det er ret velkendte sager – og håndvær-

kerlavene, men vi finder også emner behandlet som den borgerlige familie – den hjemmegående hustru som kvindeideal og den også hos os så velkendte dobbeltmoral, krydret med et herligt citat fra en svensk rigsdagsdebat om prostitution, hvori en taler ivrer for, at de dannede og velhavende damer i Stockholm må lære at klæde sig sådan, at de ikke ved deres påklædning vækker sådanne lyster og lidenskaber hos de unge herrer, at de drives til at gå en omvej via bordellet for at få deres lyster tilfredsstillet på vej hjem fra den fine fest.

Nu er der jo ikke noget galt i at skrive om noget, mange kender i forvejen – det er vel nærmest en utaknemmelig opgave for lærebogsforfatteren. Men når det er sagt, så skal det ingen hemmelighed være, at det er det nye, der er det morsomste at læse – i Land och Stad.

Det er måske forkert at tale om, hvad der er morsomt i en lærebog, men jeg kan alligevel ikke lade være med at synes, at det er en morsom bog. Morsom fordi den tager fat på mange ting på en ny måde, og fordi den trækker meget nyt illustrationsmateriale frem.

Skal jeg sammenfatte min vurdering, vil jeg som en slags kollega til forfatterne sige til mine kolleger: det slap de godt fra. Og til ikke-kolleger, som interesserer sig for vort fag: her er en god og samtidig letlæst og hyggelig bog. En af den slags man værner sig til på en sådan måde, at man faktisk bliver lidt ærgerlig, når man er færdig med den.

G. Nellemann.

Rokkedrejerbogen. En himmerlandsk almuesmands optegnelser.

Udgivet ved Peter Riismøller. Wormianum, Højbjerg 1972. 103 s.

De bedste fund gør man i museet. Det er et slagord blandt museumsfolk, der går ud på, at man ikke altid kan overskue de værdier, et museum rummer. Blandt de ting, der er indgået under forgængerne, vil der ofte være noget, hvis betydning ikke er blevet erkendt.

Dette slagord passer meget godt på Peter Riismøllers fortælling om, hvordan han

fanndt Rokkedrejerbogen. Han kendte forskellige lokalhistorikers brug af dette manuskript og havde hørt folks snak om det i Als i Himmerland. Men en eftersøgning i sognet gav intet resultat. Nogle år senere dukkede manuskriptet op på museet i Ålborg, indleveret en menneskealder tidligere og nu ydmygt forpuppet blandt nogle salmebøger.

Hvad er da Rokkedrejerbogen? Det er en håndskrevet bog fra første halvdel af 1700-årene, opkaldt efter en rokkedrejer, som boede i Als. Han skrev løst og fast om sin egn, om sit arbejde og om alting. Nu er den udgivet af Peter Riismøller. Det er meget prisværdigt, for bogen er en guldgrube af oplysninger. Og man må være Wormianum taknemmelig for, at det er blevet muligt at udsende denne også i det ydre nydelige lille bog.

Det har ikke været nogen let opgave at udgive dette manuskript. En af de største vanskeligheder må have været ordningen af de spredte notater fra drejerens hånd. Udgiveren har vist med god ret valgt en inddeling i kapitler om lokalhistorie og topografi, om præster og degne, sagn og drømme, håndværks-anvisninger o. s. v. Herved er der kommet lidt skik på det brogede indhold. Det har dog ingenlunde overflødiggjort registre, og det kunne man egentlig have ønsket sig både på steder, personer og sager. Det ville have været et omstændeligt og vanskeligt arbejde, og det må indrømmes, at bogen ikke er større, end at det er overkommeligt at læse den helt igennem for at søge, hvad der har ens særlige interesse.

Udgiveren er også stødt på andre vanskeligheder end de dispositions-mæssige. Der har f. eks. været de læsetekniske. Over for musegnav må dog selv Riismøller give tabt. Ellers har han ikke skyet nogen anstrengelser. Politiet har hjulpet med infrarødt lys, hvor det særligt har knebet. På forsats og bagsats viser fotografier, hvordan Søren Drejer skrev. Det giver også læseren en let kontrolmulighed. Man må konstatere, at udgiveren ikke altid er nøjagtig med hensyn til detaljerne.

Det kan diskuteres, hvor meget en udgiver skal kommentere. Vi må nøjes med et enkelt indskud og nogle siders efterskrift. Udgiveren kunne naturligvis ud fra sin store fortrolighed med landsdelen have gjort langt flere bemærkninger. Nogle af

dem frister til indsigelse. At Rokkedrejerbogen skulle kunne belyse stednavnespørgsmålet Skelum-Skelund, er det vist ikke rimeligt at antage, når der dog findes langt ældre kilder til skrivemåden. Pudsigt er den konsekvente brug af ordet baroktid, vel en lidt overdrevet anvendelse af et stilbegreb for en periode i almindelighed.

Men Søren Drejer må som sagt i hovedsagen tale for sig selv, og det kan han også. For den lokalhistoriker, der arbejder med det sydøstlige Himmerland, er Rokkedrejerbogen nu som før en vigtig kilde, nu blot på et nemt tilgængeligt og fuldstændigt grundlag. I denne forbindelse er bl. a. de af rokkedrejerens afskrevne ældre dokumenter af betydning.

De kulturhistoriske oplysninger i skriftet rækker langt ud over den regionale begrænsning. Her kan kun gives antydninger af righoldigheden. Der fortælls f. eks. om fiskeri, ikke blot i nærmeste farvand, men også om dem der sejler til Gilleleje i Nordsjælland for at få del i fiskeriet i det nordlige Øresund. Man hører også om inddampning af salt fra havvand. Der gives talrige praktiske vink om det ene og det andet, hvordan man laver farve til ligkister, sværte til skind, hvad man gør mod hugormebid, stik af fjæsning, tarmløb eller skab og kløe.

Bedst og mest detaljeret er anvisningerne, når der er tale om arbejder, Søren Drejer selv har beskæftiget sig med. Det er ikke så underligt, han ved meget om fremstilling af rokke. Hans redegørelse for materialeforbrug og andre omkostninger ved bygning af det fartøj, der kaldes en kåg, er også præget af omfattende personlige erfaringer. Han glemmer ikke, at når træet, savelønnen og transporten er betalt, så løber der altid noget på til øl og brændevin. Drejerens mangesidede virke har også omfattet så forskellige ting som skæring af gravtræer, landmåling og indbinding af bøger.

Nogle af de bøger, han har indbundet, var vel hans egne. Et af afsnittene er en fortegnelse over, hvilke bøger Søren Drejer ejede. Her ser man igen, at han ikke var nogen helt almindelig almuesmand. Selv om man tager bøgernes længere omløbstid i gamle dage i betragtning, er der dog nok i nogen grad tale om et forældet bibliotek. Man kunne eventuelt tænke sig, at den begavede og bogkløge håndværker har overtaget nogle bøger fra den præst, som efter

få års virke i sognet døde barnløs. Det var i hvert fald fra ham, han overtog selve den notesbog, hvori Rokkedrejerbogen er indført. Men det har dog ikke været et dødt bibliotek, for der er en del af bøgerne, som først er trykt efter præstens dødsår. Drejeren synes også at have haft mulighed for at låne bøger. Han kan nemlig citere lange stykker af Holbergs folkeret, der ikke er opført i hans bogliste.

Som det skulle være fremgået, er Rokkedrejerbogen et væsentligt kildeskrift, på sin vis også når den blot viderebringer andenhåndsstof. Den vil uden tvivl i fremtiden blive benyttet i mange forskellige sammenhænge. Ved læsning af den vil man prise sig lykkelig for, at den blev genfundet og udgivet.

Peter Michelsen.

Nordisk folkekunst.

Ellen Marie Magerøy: Norsk treskurd. Norsk Kulturarv.

Det norske Samlaget, Oslo 1972. 190 sider.

Sigfrid Svensson (ed.): Nordisk folkkonst. Handböcker i etnologi.

Lund 1972. 301 sider.

Kal Uldall: Billeder af dansk folkekunst.

Thaning & Appel, København 1971. 127 sider.

Interessen for folkekunst går hånd i hånd med oprettelsen af folkemuseer og stimuleres ved nationale følelser. Derfor får vi efter den første periode i slutningen af forrige århundrede, hvor genstandene sikres, to perioder, hvor interessen blomstrer op, og hvor emnet for alvor studeres og publiceres, nemlig i 1920'erne med de nyetablerede nationalstater og i årene efter anden verdenskrig, hvor især den lange række værker over folkekunst fra de østeuropæiske lande er bemærkelsesværdig.

Nordisk folkekunst præsenteres i denne sammenhæng af Sigfrid Svensson i indledningen til den håndbog i etnologi, som først og fremmest er beregnet til undervisning i faget ved de svenske universiteter, men som trygt kan anbefales alle, der har interesse for emnet. Bogen består hovedsageligt af genoptrykte ældre artikler, hvor-

af flere kan være vanskelige at finde på deres oprindelige plads. I det første afsnit af bogen behandles folkekunsten i de fem nordiske lande og hos samerne. Bidragene falder uensartet ud, både fordi forfatterkredsen strækker sig fra begyndere i faget som det danske og islandske til erfarne folk som Sigurd Erixon og Robert Kloster, og fordi bidragene er skrevet ud fra helt forskellige synspunkter, nogle rent beretende, andre karakteriserende og analyserende.

Nogle af de temaer, som anslås i første afsnit, gennemspilles i det andet, hvor de svenske bidrag dominerer. Her genses to så væsentlige artikler som Sigfrid Svenssons om vikingetidstraditioner i nordiske bondemøbler og skånsk dragtsølv og endvidere Klosters fine analyse af håndværkerbygden og bygdehåndværkeren. Også de øvrige bidrag er det glædeligt at gense. Jeg vil blot fremhæve Reidar Kjellbergs behandling af kapitældyrene fra de norske stavkirker (Djevelen fra Vossestrand).

Det varierende udvalg, hvoraf her kun nogle er nævnt, og de skiftende synspunkter på emnet må gøre bogen meget anvendelig i det etnologiske studium. Hertil hjælper også den seks sider store bibliografi, selv om den også blot er et udvalg af den relevante litteratur.

I Norge er træskæring en karakteristisk del af folkekunsten. Eller er hovedparten af den norske træskæring folkekunst? Midtvejs i sin fremstilling (s. 130) standser dr. Magerøy op for at overveje problemet, ligesom så mange før hende har gjort. Heller ikke hun når til nogen klar definition af begrebet, men man forstår godt hendes overvejelser, når man betænker, at hendes emne omfatter træskæringen fra Oseberg og Gokstad over de middelalderlige stavkirker til det sidste højdepunkt med den overvældende rige akanthusskæring i 1700-årene. Ikke alene er det materiale, hun behandler, rigt og overraskende og fyldt med spændende problemer, men litteraturen derom er også rig og ofte overraskende med nytolkninger og omdateringer. Den meget omfattende litteraturfortegnelse skal fremhæves. Der er ligeledes grund til at fremhæve illustrationerne, som er valgte og meget smukt trykt.

1945 skrev Kal Uldall en første lille oversigt over dansk folkekunst til Thaning & Appels forlag. Den kom i et par nyoplag,

og efterfulgtes så af den store bog om dansk folkekunst fra 1963, hvor illustrationsmaterialet løb op til ialt 413 numre, hvoraf flere i farver. Nu har den fået en mindre efterfølger med ialt 198 sort-hvide illustrationer + 6 i farver. Forfatteren kalder den en folkeudgave og henviser til, at den bygger på de to tidligere nævnte bøger, men at der findes enkelte supplementter og ændringer. Titlen fremhæver billedstoffet, der her som i de fleste andre behandlinger af folkekunst er det dominerende.

Det mindre omfang såvel i format som i sidetal sammenlignet med bogen fra 1963 bevirker selvfølgelig, at folkeudgaven ikke kan blive nogen egentlig afløser, men det foretagne udvalg af illustrationer er godt, og det er stadig væk udmærket gengivet. For at indvinde plads er en del af billederne, bl. a. stolene, sat ned til halv størrelse sammenlignet med 1963-udgaven, og det er selvfølgelig ingen gevinst for benytteren.

Hvis det ikke var ubeskedent, ville man ønske, at Uldall ville finde tid og kraft til at skrive udførligere om nogle af de emner inden for folkekunsten, som han ligger med materiale til. De ville være endnu mere velkomne end nyudgaver af ældre værker, hvor veloplagt end disse sidste er gjort.

Holger Rasmussen.

Esther Nielsen: Farvning med planter efter gamle metoder.

Borgen, Kbh. 1972, 132 s. ill. 45,00 kr.

Helt tilbage fra 1700 årene er der med års mellemrum udkommet populære bøger om, hvordan man selv kan farve tøj og garn med hjemlige planter og importerede plantefarver. De gamle farvebøger var praktiske opslagsbøger, og planternes farvestoffer var næsten de eneste, man kendte. Omkr. århundredskiftet havde de kemiske laboratorier imidlertid fundet frem til billige og mere sikre, kemiske farvestoffer, der hurtigt kom til at erstatte naturens gamle farvestoffer. Der vedblev dog at udkomme bøger om plantefarvning; men nu henvendte de sig ikke længere til den økonomiske husmoder – eller fader, men til den nationalt romantisk indstillede eller til den kræsne kunsthåndværker m. fl., der ønskede en nær kontakt med farvernes tilblivelse og som foretrak plantefarvernes »bløde« farveskala.

I det sidste tiår har man mærket en stigende interesse for plantefarvning: Museer, forsøgscentre og kommuneskoler har taget emnet op, og interessen har nu fået en stærkere kulturhistorisk drejning, sådan at mange af de interesserede føler, at de arbejder i den gamle almuekvindes spor. Siden 1961 er der herhjemme udkommet 3 bøger om farvning med planter. De er alle praktiske og instruktive, men den historiske side af sagen kommer man ikke meget ind på – det ligger sådan bare i luften.

Esther Nielsen, der gennem mange år har demonstreret plantefarvning ved Fri-landsmuseet, har i sin bog »Farvning med planter efter gamle metoder« taget fat på den kulturhistoriske side af emnet, samtidig med at hun giver praktiske råd og opskrifter. Hendes bog er dermed et brud på en gammel tradition indenfor genren.

Bogen er ligesom delt i 2 dele. Den sidste halvdel er en indføring i plantefarvningens teknik uden for megen skelen til fortiden. Denne gennemgang virker meget klar og instruktiv, og den er rigt illustreret med »lækre« farvefotos med farvede garner anbragt på de respektive farveplanter. En nærmere gennemgang af denne praktiske side af bogen hører imidlertid ikke hjemme i Folk og Kultur. Bogens første halvdel med de historiske metoder fortjener derimod nok en nærmere omtale her.

Først indledes med nogle glimt af farvehåndværkets historie, spændende fra det gamle Ægypten til 1700 tallets København. E. N. fortæller, at en ting er at vide, hvordan købstædernes farvere arbejdede, noget andet er at få klarhed over, hvordan almindelige mennesker i ældre tid hjemmefarvede. Om den sidste ting ved vi meget lidt, især når det gælder danske forhold.

I bogens følgende afsnit gennemgås en række af de gamle farvebøger. – Den ældste fra 1648 – den yngste, en islandsk fra 1919. Dette afsnit er både spændende og nyttigt. E. N. viser, at trods de gamle farvebøgers gode danske titler er der ofte tale om oversættelser fra tyske, franske og svenske værker. Mange opskrifter er endda blevet skrevet af mere end én gang. Det kan derfor ikke undre, at flere af deres opskrifter er helt håbløse, fordi oversætteren har misforstået et og andet. E. N. har afprøvet flere af de »gale opskrifter« og påvist, hvordan misforståelserne har indsnegget sig. Af det store udvalg af gamle farve-

bøger fremhæves nogle få, der kan stå for en nærmere prøvelse.

Bortset fra nogle enkelte værker, bl. a. Linné og Linders arbejder, fortæller disse bøger intet om, hvordan landalmuen hjemmefarvede, og nogen god kilde til købstadsfarverens virke er disse bøger sjældent. – Man må håbe, at de historisk interesserede plantefarvere, der har planer om at læse de gamle farvebøger, først får lejlighed til at læse dette afsnit i E. N.'s bog. – Dermed vil de nok spare megen tid og de gamle farvebøger for megen slid.

I de følgende afsnit gennemgår E. N. gamle opskrifter – farve for farve. Der er her mange rigtige og spændende oplysninger, men er man specielt interesseret i dansk håndværksfarvning eller dansk hjemmefarvning, giver disse afsnit ikke noget klart billede. Det hænger nok sammen med det arbejdsmateriale, bogen er skrevet ud fra: En righoldig samling gamle farvebøger og nyere faglitteratur. Vil man have et mere nøjagtigt overblik over, hvad købstadsfarveren og bondekone kom i farvegryden, kommer man ikke uden om endnu mere speciallitteratur samt arkivstudier.

Ser man f. eks. på afsnittet om den gule farve, må man sige, at man ikke får nogen konkrete eksempler på, hvad købstadsfarver og bondekone i praksis brugte af gule farvestoffer. De gamle farvebøger bruges her som kilde, og på baggrund af 18 gamle farvebøger er der lavet en lille statistisk gennemgang af de hyppigst brugte (= omtalte) gule plantefarver. Denne optælling giver en falsk sikkerhed, der nok vil vildelede mange. I virkeligheden siger den næsten intet om praksis, og det fremgår heller ikke, hvilke 18 farvebøger der er brugt. Ifølge den nævnte sammentælling skulle birkeblade have været en af de mest anvendte planter til gulfarvning – andre farveplanter som porse, rejnfan og løg (skaller), som man fra optegnelser ved har været brugt på landet herhjemme, har tydeligvis ikke haft nogen høj stjerne i de gamle farvebøger.

Overalt i Danmark har man haft et stort udvalg af vilde planter, der kunne give gul farve. Da gul er den nemmeste og billigste farve at gå i lag med for hjemmefarveren, kunne man let slutte, at gul må have været en meget almindelig farve i den danske landalmues klædedragt. Overraskende nok forekommer den imidlertid næsten aldrig

hverken i vore såkaldte folkedragter eller i de andre landbotekstiler fra 1800 årene. Denne tilsyneladende aversion mod den gule farve går igen, når det gælder vore bondemøbler. Her forekommer den gule farve endnu sjældnere. Grøn farve blandet af gult og blåt var derimod meget populær, og de mange sikre belæg, vi herhjemme har på brugen af gultfarvende planter, skal nok forstås sådan, at man brugte de gule farver til at opnå grønne nuancer ved hjælp af en for- eller efterfarvning med blåt. Det lille sidespring viser, hvor drilagtigt det kan være at rekonstruere gammel praksis, når det skal have gyldighed for et mere konkret miljø. At de forskellige kulturers skiftende holdning til farverne ikke er medtaget i bogen kan forfatteren næppe dadles for, men problemet kommer nu alligevel ind i praksis, når man vil demonstrere plantefarvning i kulturhistorisk regi. Vore frilandsmuseer, der demonstrerer plantefarvning og vævning, kan med god samvittighed farve gult med de planter, som, **man ved**, har været brugt på landet, men man bør nok tænke sig om, inden man sætter de gule garner om på væven.

Selvom det historiske afsnit af bogen er lidt kalejdoskopisk, er der dog mange nye oplysninger at hente, og som nævnt er det vor første farvebog, der kritisk forsøger at kombinere plantefarvningens kulturhistorie med udførlige anvisninger. Bogen skal nok lokke mange nye til farvegryden. – Er man imidlertid specielt interesseret i, hvordan den danske landalmue farvede i ældre tid, giver bogen ikke mange nye holdepunkter, men det loves der nu heller ikke.

Carsten Hess.

Kan børnene fortælle os noget?

Videnskabelig forskning og almen interesse er ofte noget som ligger meget langt fra hinanden, så langt at de videnskabelige studier og resultater bliver uforståelige for den uindviiede. Dette gælder ikke i så høj grad for den del af kulturforskningen som etnologien udgør, og dette skyldes især, at etnologen ikke bare vil forklare kulturfænomenerne, men også beskrive dem. Det er indlysende, at det kan give anledning til problemer, når en forsker skal beskrive en

vanskelig kemisk proces. Men i virkeligheden er det endnu mere problematisk at beskrive vore omgivelser, de mennesker, som vi møder, deres forestillinger, adfærd, arbejdsredskaber, samarbejdsformer osv.

Den almene interesse for at beskrive andre mennesker er så gammel som mennesket selv. Denne etnografiske holdning kendes af alle også idag. Derfor er det heller ikke den faguddannede etnolog alene, der gør sig gældende i videnskabelig henseende – men også amatørerne.

Etnografien – folkebeskrivelsen – har tidligere især handlet om de fremmede såkaldte primitive folk, som levede i små samfund, med ringe teknologisk og politisk udvikling, manglende skriftsprog mv. Det var hele befolkningen, som havde etnografens interesse og ikke specielle grupper, f. eks. efter alder eller køn.

Den etnologiske interesse for børnene opstod imidlertid allerede i sidste århundrede, men dengang inden for folkemindevidenskaben. Det kan lyde paradoksalt – men i virkeligheden var det alligevel ikke børnene selv, man var interesseret i. Lige som man indsamlede folkeminder blandt landalmuen uden for alvor at være interesseret i den pågældende person og hans individuelle holdning til det stof han kunne.

Den tidlige folkemindevidenskab havde et stort mål. Den ville beskrive det som tilsyneladende var forsvundet. Man ville lige som arkæologen finde frem til svundne tiders kultur ikke gennem genstandsforskning, men gennem de mundtlige kilder, som kunne indsamles blandt befolkningsgrupper, der havde bevaret det gamle stof. Samtidig kunne man få oplysning om hvilke typer, der kendtes på det pågældende sted og gennem videnskabeligt arbejde måske nå frem til en redegørelse for udvikling og vandringsveje. På denne måde blev børnenes rimser, rim og sange også en vigtig del, fordi mange vidnede om en høj alder. Men i overensstemmelse med det videnskabelige sigte indsamledes en stor del af stoffet blandt ældre mennesker, som ikke bare var nemmere at snakke med, men hvad der også var værd at lægge vægt på: det førte i sig selv stoffet de første 2 generationer tilbage. Som eksempler på folkloristiske værker fra denne tid kan nævnes »Svenska barnvisor och barnrim« af Johan Nordlander fra 1886, som betegnende nok er udgivet i faksimileudgave i 1971, »Dan-

ske børnerim, remser og lege. Udelukkende efter folkemunde« af Evald Tang Kristensen fra 1896 samt »Danmarks Sanglege« af S. Tvermose Thyregod fra 1931 udgivet af Foreningen Danmarks Folke-minder.

Den etnologiske interesse for børnene selv er i virkeligheden af meget ny dato i Danmark og er et udtryk for den etnografiske holdning: vi kender børnene, ser deres skikke, hører deres fortællinger – men – som voksne står vi uden for. »Stammen findes midt iblandt os« står der i indledningen til Erik Kaas Niensens bog »Det lille folk« der udkom i 1965, og er en forløber for de seneste års store børneetnologiske interesse. Erik Kaas Nielsen er lærer og har indsamlet sit stof blandt sine skoleelever. Han har fået dem til at skrive ned, har brugt båndoptager og har også selv noteret op.

Inden for den etnologiske forskning har den seneste tekniske udvikling spillet en afgørende rolle. I realiteten har båndoptageren ikke bare revolutioneret indsamlingsarbejdet, men ændret det videnskabelige arbejde som helhed. Også båndoptageren har imidlertid sin store begrundning, men i og med at man kan lade den køre i længere tid for en overkommelig pris, bliver det muligt at indsamle ikke bare »stoffet«, men også de mange kommentarer: vurderinger, forklaringer, beskrivelser etc. Der bliver her tale om små situationer.

Erik Kaas Niensens bog er både en meget moderne og en meget gammeldags bog. I indledningen kommer den engagerede etnografiske holdning frem, men selve bogen er en genreinddelt stoffremlæggelse af folkedigtning uden nævneværdige kommentarer. Det nye i stoffremlæggelsen består mere i at Erik Kaas Nielsen præsenterer nogle nye genrer. Her finder vi et udvalg af gyserhistorier som manden med guldbenet og den blinkende kniv, der kun skal bruges til at skære en pølse ned fra loftet. Også de lidt uartige historier kan man finde, noget som man naturligvis slet ikke havde medtaget tidligere i overensstemmelse med den dengang rådende etiske og videnskabelige vurdering.

I de allerseneste år har interessen for børnene været bemærkelsesværdig også inden for de faguddannedes kreds. Uden at gøre forsøg på fuldstændighed kan det nævnes at der har været arrangeret nord-

skø møder dels af NEFA (nordisk etnologisk folkloristisk arbejdsgruppe) i Oslo 1971, dels af NIF (nordisk institut for folkedigtning) på Julitagård i Sverige samme år. Efter NEFAs møde blev der lavet en stencileret publikation »Barn i By«. Her præsenteres det feltarbejde, som fandt sted i løbet af seminarerne 14 dage blandt børnene i 2 skoleklasser i Oslo, deres forældre og lærere. Medens deltagerne i feltseminariet i Oslo var studerende, som ikke nødvendigvis havde arbejdet med emnet tidligere, var arrangementet på Julitagård tilrettelagt for en snæver kreds af nordiske børneetnologiske forskere. Også NIF udarbejdede bagefter en stencileret rapport fra mødet, som består i en gengivelse af de indlæg, som hver enkelt deltager havde udarbejdet på forhånd med henblik på en fælles diskussion.

Det nordiske tidsskrift Nord Nytt 1971:1 og det svenske tidsskrift Fataburen 1971 er begge temanumre om børn. I begge tilfælde er der tale om artikler af forskellige forfattere, som berører vidt forskellige emner i tilknytning til barnets tilværelse. Det er ikke længere bare folkedigtningen, som behandles, men også sociale forhold, samværs- og organisationsformer, nye lege og meget andet.

I Nord Nytt findes en artikel af Nina Fabricius, der hedder »En landsby set i legerperspektiv«. I virkeligheden er der tale om en præsentation af hendes konferensspeciale i materiel folkekultur, hvis emne var »Udendørs børnelege på landet omkring 1900-1920«. Undersøgelsen blev lavet i forbindelse med udarbejdelsen af en spørgeliste om leg og legetøj udsendt siden 1968 af NEU (Nationalmuseets etnologiske undersøgelser). Fra Fataburen kan f. eks. nævnes artikler som »Hur synen på barndomen förändrats«, »Barnarbete i agrarsamhället«, »De oäkta barnen« og »Barns lek miljö med utgångspunkt från Skansen«.

I Norge udkom i 1971 »Kongen over Gata« af Åse Enerstvedt, som har interesseret sig for børnene gennem flere år. Bogen har undertitlen »Oslobarns lek i dag«. Åse Enerstvedt siger direkte, at det oprindelig var tanken at indsamle stof, som var ved at forsvinde, men at man gennem få ugers indsamlingsarbejde fik så stort et materiale ind, at det i stedet er blevet til en rapport om barnekulturen omkring 1970,

og at den egentlige analyse vil tage års arbejde. Året efter skrev Berit Østberg Bygstad sin magisterafhandling om sanglege, og i det norske tidsskrift Tradition har der i begge de hidtil udkomne numre fra 1971 og 1972 været artikler om emnet børn. Åse Enerstvedt har således i 1971 skrevet »Hoppe paradis – en barnelek«, Berit Østberg Bygstad i 1972 »Fra popsang til erotisk barnesang. Funksjonsskifte og tekstindring i fem barnesangleker« og Lise Mckinnon samme år om »Barnetradisjon og nåtidens nevrose«.

Dansk Folkemindesamling har også erfaring for, at det er overordentlig nemt at få indsamlet stof til belysning af børnetraditionen. I arkivet ligger flere tusind tælleremser og sanglege, indsamlet gennem aviser, ugeblade og andre massemedier. I 1972 fik folkemindesamlingen en betydelig samling hinkeruder, der var indsamlet gennem en konkurrence i børnebladet Pondus, og senere på året kom en samling børnetegninger indsamlet gennem samme blad. Sanglegene er nu ved at blive analyseret, og det samme gælder hinkeruderne. En præsentation af hinkerudematerialet er givet af Erik Kaas Nielsen i en radioudsendelse, som er trykt af Dansk Folkemindesamling som DFS Nyt 73/4. For alt det kvantitativt indsamlede stof gælder imidlertid det, at det kvalitativt er temmelig problematisk, som alt stof indsamlet gennem mere eller mindre offentlige konkurrencer. Man kan nævne at der i mange tilfælde er tale om voksen-dirigerede eller rent voksne svar, den geografiske fordeling er ikke repræsentativ, alder og køn heller ikke. I det hele taget vil stoffet være ude af stand til at opfylde de krav, som man med rimelighed kan stille til en statistisk undersøgelse, og materialet får derved kun en sekundær betydning. Et langt bedre kvantitativt materiale af orienterende værdi kunne skaffes ved at en række skolelærere fik deres elever til at nedskrive eller tegne deres traditioner. Den undersøgelse kunne så eventuelt følges op af en dybdeundersøgelse, hvor bl. a. båndoptageren kom i brug. Noget i den retning er foretaget af Margaretha Forsgren, som har præsenteret sin undersøgelse i tidsskriftet Svenska Landsmål 1970. Artiklen hedder »Räkneramsor i skoleklassor i Uppsala«. Margaretha Forsgren har netop koncentreret sig om nogle udvalgte klasser, hvor hun har talt enkeltvis

med børnene og fundet frem til ikke bare deres repertoire, men også fået oplysninger om hvor de har lært dem, af hvem, hvor gamle de var etc.

Indsamlet børnestof bliver ikke altid udgivet i trykt form, selvom det indtil nu har været den altoverskyggende publikationsform. Ønsker man imidlertid også at præsentere børnene selv for materialet er det direkte uhensigtsmæssigt at udgive i artikelform eller som en »voksenbog«. Svend Nielsen har for Dansk Folkemindesamling udarbejdet et eksempelband, som indeholder en blanding af kommentarer og originalstof. En anden ikke publiceret undersøgelse foretaget af Jane Lythans vedrører legepladser og bygger på båndmateriale. En sådan undersøgelse ville kunne publiceres som udstilling eller gennem radio/tv.

Interessen for børneetnologien er også betydelig blandt de mere direkte implicerede som lærerne, børnehavepædagogerne, børnebibliotekarerne m. fl. Udover Erik Kaas Nielsen har læreren Viggo Møller Larsen f. eks. i 1972 lavet en undersøgelse om legeepidemier, som er den anden supplerende undersøgelse til landsundersøgelsen, der blev lavet i 1970-71, og er trykt under titlen »Børns Lege« 1972. I dette tilfælde er legeepidemien snorelegen. På folkemindesamlingen findes en arkivfilm optaget allerede i 1965, hvor 2 piger demonstrerer deres kunnen.

Børnehavepædagogen Karen Bridenne Sigsgaard har som sin hovedopgave til Frøbelseminariet lavet en undersøgelse der vedrører 6 udvalgte mennesker. Den udkom i 1970 under titlen »Børnefolklore« og er i noget ændret form genudgivet i 1973 med den nye titel »Legebogen«. Karen Bridennes bog forsøger at medtage så meget som muligt, og hun har benyttet en interviewform, som ellers ikke er lige velset, idet hun har snakket med meddelere, som hun i forvejen kendte endog særdeles godt (familie og bekendte). Efter en første samtale har hun sammenlignet oplysningerne og er så vendt tilbage og har spurgt direkte, om de kendte en bestemt tradition. En stor fare ved dette er, at man kommer til at lægge den udsurgte et svar i munden, som vil give et falsk indtryk af en rig børnefolkloristisk tradition. Hvis man spørger: »Kender du okker gokker gummiklokker . . . ?« Ja, så er der store chancer for at få et ja. Og det kan betyde, at ved-

kommende har læst den flere gange i en bog eller har hørt andre bruge den ofte. Men det kan lige så vel være, at det er netop den tælleremse som har været mest anvendt af den pågældende. Ved denne spørgeform er der dog samtidig den meget store fordel, at svarene bliver mindre tilfældige og materialet mere fuldstændigt. Karen Bridennes bog medtager folkedigtning, fingerlege, hoppe- og fangelege, overtro, primitivt legetøj mv. En ting som mangler i dette virvar er de meget sæsonbestemte lege, frem for alt i sneen og ved stranden. Bogen er bemærkelsesværdig ved at den er opbygget om nogle enkelte mennesker, men egentlige repertoireundersøgelser er der dog alligevel ikke tale om, da kommentarer og analyse næsten helt mangler. I sin stoffremlæggelse er den helt på linie med f. eks. Erik Kaas Niensens bog og fungerer lige som den som en alsidig opslagsbog.

Men hvorfor nu denne store børneinteresse? Dette er ikke muligt at besvare fyldestgørende. Men man kan sige det meget skarpt, at en medvirkende årsag givet er, at børnene udgør en truet minoritet i det moderne samfund. Børnehaver, skoler, fritidshjem er en del af barnets tilværelse, tv og andre massemedier en anden. Kontakten med kammeraterne er presset ind i bestemte mønstre, som modarbejder den enkeltes initiativ og frie udfoldelse. Et barn som lever i et bysamfund, og det gør de fleste danske børn, bor i en slum rent åndeligt. Selv om dette selvfølgelig er for unuanceret et billede af virkeligheden, er det forhold som man ofte ser fremdraget i indledninger, forord og efterskrifter til de børneetnologiske studier. Undersøgelserne er altså nok et udtryk for en videnskabelig udvikling inden for etnologien og teknikken, og også et resultat af den mere åbne emneopfattelse som findes idag, men – det må føjes til – den er ofte præget af en engageret og målrettet holdning. Børneetnologien er også en politisk forskning.

Birgitte Rørbye.

